

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟ-ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΣΕΡΒΙΑ ΚΑΙ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ

Dubravka Ujes

Αρχαιολόγος

Η ελληνική επιρροή έπαιξε σημαντικό και μερικές φορές καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτισμού σε όλη την περιμέτρο της Μεσογείου και στην ενδοχώρα. Το αλφάριθμο, τα νομίσματα, τα άριστα μεταλλουργήματα, η υψηλής ποιότητας κεραμική και οι προηγμένες τεχνικές κατασκευής αποτέλεσαν όλα σημαντικές καινοτομίες, τις οποίες οι Έλληνες είτε είχαν εφεύρει είτε είχαν αναπτύξει σε μεγάλο βαθμό προτού τις μεταδώσουν στους βαρβάρους στη δυτική και τη βόρεια Ευρώπη. Το εμπόριο, η αποικιοπόίηση και η επακόλουθη εντατικοποίηση των εμπορικών δραστηριοτήτων και άλλων ειδών επαφών συνέβαλαν αποφασιστικά στη διάδοση αυτών των επιτευγμάτων του ελληνικού πολιτισμού μεταξύ των διαφόρων αυτόχθονων κοινωνιών και των πολιτισμών τους, κυρίως της ύστερης εποχής του Σιδήρου.

Η μελέτη της ελληνικής επιρροής στις περιοχές των δυτικών και κεντρικών Βαλκανίων άρχισε τον 19άντα. Ο πιο γνωστός εκπρόσωπος της ήταν ο Άρθουρ Έβανς, ο οποίος αργότερο απέκτησε παντοπή φήμη για την ανασκαφή του στην Κωνάρδ¹. Στις δεκαετίες του 1870 και του 1880 ταξέδεψε στις περιοχές της σημερινής Δαλματίας, του Μαυροβουνίου, της νότιας Βοσνίας, της νοτιοδυτικής Σερβίας, και της βόρειας ΠΓΔΜ, και περιέγραψε πολλές από τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις του σε διάφορα βιβλία και άρθρα που παραμένουν πολύτιμα². Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ακόμη εκτενής μελέτη της επιρροής του ελληνισμού στα διάφορα ιλλυρικά, θρακικά και αργότερα, κέλτικα φύλα που κατακούσαν στα δυτικά και κεντρικά Βαλκάνια, πέρα από τα βόρεια σύνορα της Ήπειρου και της Μακεδονίας. Πιο λεπτομερείς μελέτες σχετικά με την παρουσία των Ελλήνων σε αυτές τις περιοχές και την επιρροή τους στους ντόπιους πληθυσμούς έχουν εσπάσει πρωτίστως στην ελληνική αποικία κατά μήκος της Αδριατικής³ και στη διπλωματική και στρατιωτική ιστορία, δηλαδή στις αντιπαραθέσεις των γηγενών φύλων με το βασιλεύει της Μακεδονίας και τη Ρωμαϊκή Δημοκρατία⁴. Τα ερωτήματα αυτά εξετάστηκαν επίσης ως κάποιο βαθμό σε ορισμένα πο γενικά ιστορικά έργα, όπως σε μελέ-

τες για την πρώιμη ιστορία των ρωμαϊκών επαρχιών της Δαλματίας και της Άνω Μοισίας, των ίλλυριων ή των Κελτών στον Μέσο Δουναβή⁵. Έχουν επίσης ληφθεί υπόψη σε έργα σχετικά με τους δρόμους της Αδριατικής που χρησιμοποιούνται για το πρώιμο μακρινό εμπόριο πρώτων υλών, συμπεριλαμβανομένου του γνωστού «δρόμου του κερχυμπαρίου» που συνέδεε τη βόρεια Ευρώπη με τη Μεσόγειο⁶.

Το παρόν άρθρο εστιάζει στο χώρο του σημερινού κράτους της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, ο οποίος περιλαμβάνει τα εδάφη στα παραπάλια αλλά και στην ενδοχώρα όπου κατοικούσαν πολλά ίλλυρικά φύλα, το βασιλείο της Δαρδανίας, οι Τριβαλλοί και άλλα φύλα της δυτικής Θράκης, και οι Κελτες Σκορδίσκοι. Το άρθρο αναφέρεται επίσης σε ιστορικά δεδομένα και αρχαιολογικά ευρήματα από τις παρακείμενες περιοχές, στις οποίες στην αρχαιότητα κατοικούσαν τα Ιδια ή στενά συγγενικά φύλα, όπως τις περιοχές της σημερινής Σερβίας και του Μαυροβουνίου.

Οι πηγές για τη μελέτη της ελληνικής επιρροής στα δυτικά και κεντρικά Βαλκάνια είναι ιστορικές και αρχαιολογικές, συμπεριλαμβανομένων και των αρχαίων νομίσματων, ενώ οι επιγραφικές μαρτυρίες πανίζουν και προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από τις ελληνικές αποικίες

και τις εξελληνισμένες ίλλυρικές πόλεις στις ακτές της Αδριατικής. Η ανάλυση των ιστορικών τεκμηρίων για την παρουσία ελλήνων εμπόρων και αποίων και την επαφή τους με τους τόπους αποτελεί προϋπόθεση για την εξέταση της εξάπλωσης της ελληνικής επιρροής. Πολλοί ελλήνες και αργότερα, ρωμαίοι συγγραφείς παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τις αρχαίες οδούς επικοινωνίας μέσω στεριάς και θαλασσώς, για τους τοπίους πληθυσμούς, τη σάρη τους και τους οικισμούς τους, όπως επίσης και για ορισμένες πιτυχές της κοινωνικής και θρησκευτικής τους ζωής, και της αλληλεπίδρασης τους με τους Έλληνες (βλ. σημειώσεις, προτάσεις για περαιτέρω μελέτη).

Τα αρχαιολογικά τεκμήρια παρέχουν εξίσου πολύτιμες πληροφορίες για τις επαφές και την αλληλεπίδραση των Έλληνων με τους βαρβάρους. Ο εντοπισμός εισιτηγμένων ελληνικών αντικειμένων μας επιτρέπει να ανιχνεύσουμε την εξάπλωση του ελληνικού εμπορίου στα δυτικά και κεντρικά Βαλκάνια (βλ. χάρτη). Αυτά τα ευρήματα παρέχουν ιδιαίτερη βοήθεια στην ακρίβη χρονολόγηση και τον προσδιορισμό των οδών του εμπορίου και της επικοινωνίας. Τα χαρακτηριστικά του πηλού και οι τεχνοτροπίες της κεραμικής δείχνουν ειδίσης ποια ήταν τα κυρια ελληνικά κέντρα παραγωγής από τα οποία διάφορα αντικείμενα και προϊόντα εξάγονταν στις περιοχές των βαρβάρων κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης περιόδου. Περαιτέρω ανάλυση των αρχαιολογικών συμφράσμένων αυτών των εισιτηγμένων αντικειμένων μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε την υποδοχή των ελληνικής κατασκευής αντικειμένων στο πλαίσιο των κοινωνιών και των οικονομιών αυτών των περιοχών.

Τα αρχαιολογικά τεκμήρια υποδεικνύουν επίσης το φαινόμενο της ευρείας υιοθέτησης των ελληνικών προτύπων από τους αυτόχθονες λαούς. Αυτό αφορά ιδιαίτερα στη δική τους τοπική κεραμική παραγωγή, στην οποία η υιοθέτηση των προτύπων ελληνικών τεχνικών και σχημάτων εκδηλώνεται ήδη από τον 6ο αιώνα π.Χ., αλλά άρχισε να εφαρμόζεται κατά την ελληνιστική περίοδο. Η τοπική παραγωγή διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, ως αποτέλεσμα του συνδυασμού ελληνικής επιρροής διαφορετικών προελεύσεων και διαφορετικών τοπικών παραδόσεων της κεραμικής. Οι τεχνικές της μεταλλοτεχνίας παρουσιάζουν μια ποιοτική αλλαγή από τον 5ο αιώνα και επέτεια, η οποία γίνεται εμφανής σε ορισμένα ειδή αργυρών κοσμημάτων, στα οποία υιοθετήθηκαν αρκετά ελληνικά διακοσμητικά μοτίβα. Σε ορισμένες περιπτώσεις συμπεριλαμβάνεται η παρουσία πλανηδών αργυροχρώμων που τους προστάμβωνται οι ντόπιοι γηγεμόνες.

Η υιοθέτηση ελληνικών τεχνικών δόμησης αποτελεί παρόμοιο τύπου πολιτισμικό δάνειο. Πέρα από τις πόλεις που ίδρυθηκαν από Έλληνες κατά μήκος της αδριατικής ακτής, φαίνεται σε άλλα σημεῖα στα παράλια και στην ενδοχώρα, στις πόλεις των γηγενών και στα φρούρια. Δεδομένου ότι οι πρώιμες και οι σύγχρονες τοπικές τεχνικές ήταν εμφανώς διαφορετικές, είναι πιθανόν ότι τους έλληνες αρχιτέκτονες και λιθοδότους είχαν προσκαλέσει οι ντόπιοι άρχοντες.

Η χρήση ελληνικών νομισμάτων και η αρχή

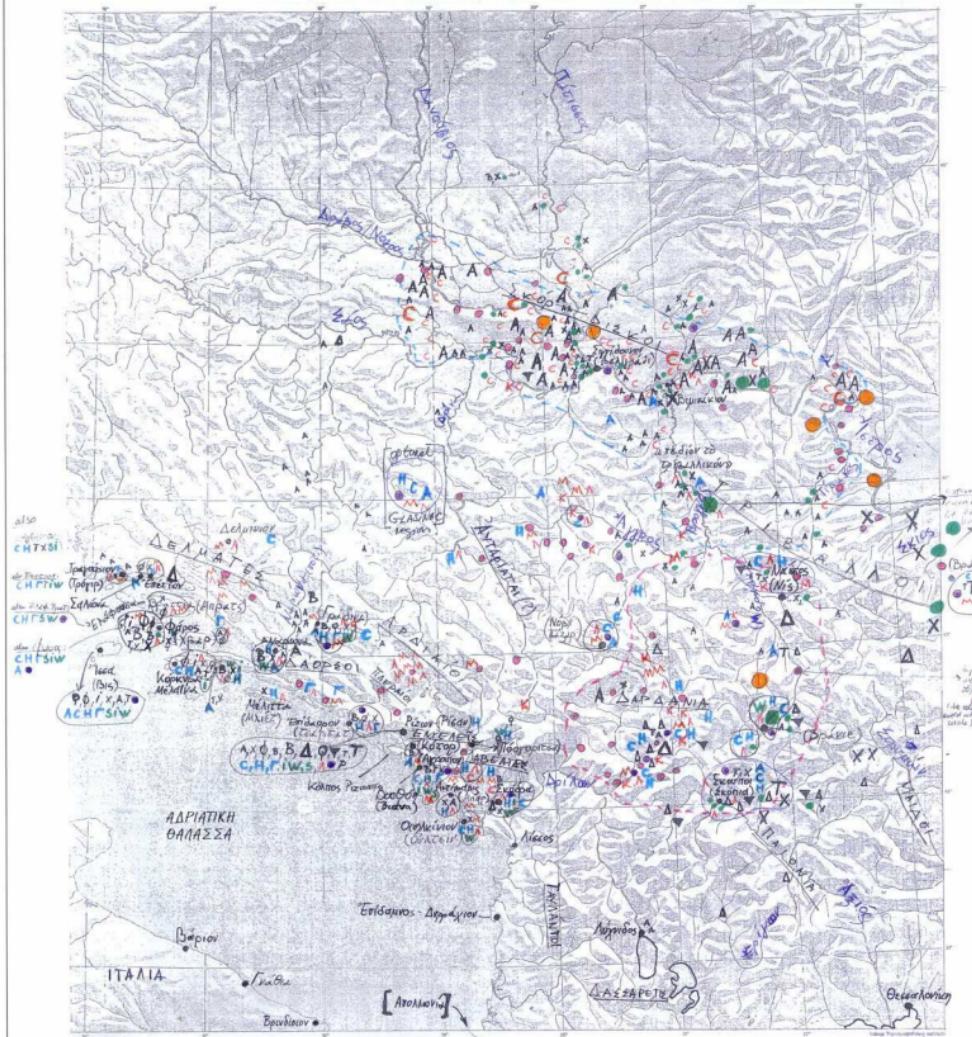
δικής τους νομισματοκοπίας από ορισμένες φυλές βαρβάρων και, μόνο κατά μήκος της αδριατικής ακτής, από πόλεις αυτοχθόνων, αντιπροσωπεύουν μια ιδιαίτερη έκφραση των πολύτοκων διαδράσσεων μεταξύ των κέντρων επιρροής και των περιοχών υποδοχής της. Νομισματικό ευρήματα που κόπηκαν κατά την αρχαική περίοδο είναι πολύ σπάνια, αλλά είναι πιο συχνά από τη μέση ελληνιστική περίοδο και έπειτα, όταν τα δημιουργήματα των περιοχών ενεπλάκησαν στους πολέμους μεταξύ των βασιλιάδων της ελληνιστικής περιόδου είτε ως μισθοφόροι, είτε ως συμμαχοί των Μακεδόνων ή των Ρωμαίων.

Τα δυτικά Βαλκάνια

Η εντατικοποίηση της εξάπλωσης της ελληνικής πειρροής στα δυτικά Βαλκάνια, των οποίων οι ακτές ήταν εύκολα προσβάσιμες από τους Έλληνες μέων της θαλάσσιας οδού, άρχισε τον 8ο αιώνα π.Χ. Οι ελληνικές εμπορικές οδοί έφτασαν στις ακτές του Ιονίου Πελάγους, όπου η Κόρινθος ίδρυσε την Κόρκυρα/Κέρκυρα το 733 π.Χ. Η πόλη αυτή υπήρξε σημαντικό λιμάνι στο δρόμο για τη Μεγάλη Ελλάδα και τις Συρακύσες, μια άλλη αποικία των Κορινθίων που ίδρυθη στη δεκαετία του 730 π.Χ., η οποία έμελλε να γίνει η κυριαρχη ελληνική πόλη της Σικελίας και να παιξει σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω εξάπλωση του ελληνικού αποικισμού. Με τη βοήθεια των Κορινθίων και άλλων Δωριέων, οι Κέρκυρια ίδρυσαν την πόλη Δυρράχιον-Επιδαύμανος γύρω στο 627 π.Χ. (Θουκυδίδης 1.24.2) και την Απολλωνία γύρω στο 588 π.Χ. (δεν είναι εύκολο να προσδιορίσουμε την ακρίβη χρονολογία της ίδρυσής της βλ. Στέφανος Βυζαντίος, Εθνικά και Μέγα Επιμολογικό, λ. «Απολλωνία»). Οι πόλεις αυτές επηρέασαν σημαντικά τους γειτονικούς Ίλλυρους, λειτουργώντας ως εμπορικά λιμάνια και τόποι ανταλλαγής στις θαλάσσιες οδούς προς το βορειότερο τμήμα της Αδριατικής, και τις χερσαίες οδούς στο εσωτερικό των Βαλκανίων που κατευθύνονταν στα ανατολικά,

1. Μικρό αγγείο (υποτεραρία)
ρυθμός Γνωβίας.
διακοσμημένο με ανάγκη
κεφαλή σατύρου.
Τέλη 4ου-αρχές 3ου αι. π.Χ.
Αποκαλύφθηκε στον
αρχαιολογικό χώρο της
Ρίζωνας (συγχρόνως Ρίσων).

Χάρτης αρχαιολογικών ευρημάτων
Σχεδιασμός: D. Ujes

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΧΑΡΤΗ

μπλε στοιχεία: ονόματα ποταμών (ο Δούναβης είχε δύο ονομασίες: Δανούβιος/Δανούνιος στην άνω ροή του, και Τσέρος στον κάτω ρου)

μαύρα κεφαλαία υπογραμμισμένα στοιχεία: ονομασίες φύλων

μαύρα στοιχεία: ονομασίες πόλεων και Τριβαλλικό Πεδίο

μαύρα στοιχεία εντός παρενθέσεων: ονομασίες σύγχρονων πόλεων (μερικές φορές μαζί με τις αρχαίες)

----- βασιλείο της Δαρδανίας στη μεγαλύτερη του έκταση

----- έδαφος των Σκορδισκών τον 1ο αι. π.Χ.

Λέξοτεχνα

W : τεχνή που είχαν χτιστεί με ελληνική τεχνική

S : ελληνική γλυπτική και σχετικά έργα

I : ελληνικές επιγραφές

Εισηγμένη κεραμική

A : αρχαϊκή

C : κλασική

H : ελληνιστική

F : ριθμού Γναθίας

Τοπικές απομιμήσεις της ελληνικής κεραμικής

K : πρώιμη φάση, 8ος-5ος αι. π.Χ.

A : ύστερη φάση, 4ος-1ος αι. π.Χ.

Μεταλλοτεχνία

● ● : εισηγμένα μεταλλικά αντικείμενα διαφορετικής ελληνικής προέλευσης.

M : τοπική παραγωγή μεταλλικών αντικειμένων, απομιμήσεις.

Νομίσματα

κεφαλαία στοιχεία: θησαυροί

μικρά κεφαλαία στοιχεία: μεμονωμένα νομίσματα

Q : κορινθιακά νομίσματα

T : δάραρες κοπές, πρώιμη φάση, τέλη 8ου-4ος αι. π.Χ.

X : δάραρες κοπές, ύστερη φάση, 3ος-1ος αι. π.Χ.

● : μακεδονικά βασιλικά νομίσματα, τέλη 4ου- σ' μισό του 2ου αι. π.Χ.

A : νομίσματα από την Απολλωνία και το Δυρράχιο, 1ος αι. π.Χ.

Τοπικά νομίσματα

Ελληνικά νομίσματα

Δ : νομίσματα από το Δαμάσιο.

Φ : νομίσματα από τη Φάρο.

i : νομίσματα από την Ίσσα.

P : νομίσματα από την Ρίζωνα μόνο δυο φορές - στη Ρίζωνα και τη Φάρο.

Μη ελληνικά νομίσματα

▼ : Παιονικά νομίσματα

B : νομίσματα των βασιλικών Βαλλαιού

C : νομίσματα των Σκορδισκών και των φύλων των Δασορών και των Λαζεστών στην ενδοχώρα της Αδριατικής

● : Μεγάλοι μικτοί θησαυροί, μέσα 2ου αι. π.Χ. στη Σερβία (με ελληνιστικά βασιλικά νομίσματα και νομίσματα των βαρβάρων)

όπως την περίφημη Εγγατία Οδό, που συνέδεε το Δυρράχιο με το Βυζάντιο⁷.

Στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ., ο Διονύσιος ο Πρεσβύτερος, ο τύραννος των Συρακουσών, υποστήριξε την ίδρυση ελληνικών αποικιών σε οριαμένη ηπειρού που βρίσκονταν βορειότερα στην αδριατική ακτή. Λίγα χρόνια αφότου ο Διονύσιος είχε ίδρυσε την Ισσα, Βοήθησε στην ίδρυση της Φάρου από τους Παρίους το 385/4 π.Χ. (Ψευδο-Σκύμνος 413-414 (Ισσα) και 426-427 (Φάρος), Διόδωρος 15.13-14). Ισσας ήτην στα μέσα του δου αιώνα, αφότου βοήθησε τους Κερκυραίους ενάντια στους Κορινθίους κατά τη διάρκεια της διοίκησης του Περιάνδρου, η Κίνδος ίδρυσε την Κέρκυρα Μέλαινα (Ψευδο-Σκύλαξ 23, Ψευδο-Σκύμνος 427-428: Στράβων 7.5.5). Οι αρχαιολογικές θεσεις αυτών των πόλεων έχουν αναγνωριστεί με βεβαιότητα και, παρόλο που δεν έχουν ακόμη ανασκαφεί επαρκώς, έχουν αποδώσει σημαντικά ευρήματα, από τα οποία τα κεραμικά ριθμού Γναθίας είναι τα πιο ενδεικτικά για την επιβεβαίωση του ότι οι ελληνικές πόλεις της νότιας Ιταλίας άσκησαν σημαντική επιρροή (εικ. 1). Τα κεραμικά ριθμού Γναθίας και οι απομιμήσεις τους, που κατασκευάστηκαν στις ελληνικές πόλεις της νότιας Ιταλίας, στην Ισσα και τη Φάρο, βρέθηκαν σε αρκετούς αυτόχθονες, νησιώτικους και παράκτιους, ιλλιρικούς οικισμούς. Οι περιορισμένης έκτασης κοπές νομίσματων της Ισσας, της Φάρου καθώς και της Κέρκυρας Μέλαινας έχεινησαν τον 4ο αιώνα π.Χ. και προορίζονταν σαφώς μόνο για τοπική χρήση (εικ. 2)⁸.

2. Αργυρό νομίσμα
(τετράδραχμο; περίπου
2.65 γρ.) από τη Θάρο
στην Αδριατική, 4ος αι. π.Χ.
Εμπροσθόπους: κεφαλή
του Δία. Οπισθόπους:
ΦΑ πάνω από αγέα. Λονδίνο,
Βρετανικό Μουσείο.

Αργότερα, τον 3ο αιώνα π.Χ., η Ισα (Ιδρυσεις) τις δικές της αποικίες Τραγούδιον και Επείσον στην ηπειρωτική χώρα απέναντι από το νησί (Πολύβιος 32.9.2, και Στράβων 7.5.4), με αποτέλεσμα τις πιο εντατικές επαφές με τους ντόπιους. Η Ηράκλεια, που δεν έχει εντοπιστεί ακόμη, της οποίας τα νομίσματα είναι διασκορπισμένα στην περιοχή της Δαλματίας, κατά μήκος της απέναντι ακτής, ιδρυθήκε πιθανώς από τους Κορινθίους τον 5ο αιώνα π.Χ. κάπου στο μέσο της Αδριατικής (Ψευδο-Σκύλαξ 22, ίσως να αναφέρεται σε αυτή την πολη). Οι δραστηριότητες της Κορίνθου και των σημαντικών της αποικιών, της Κέρκυρας, της Απολλωνίας και του Δυρραχίου-Επιδάμνου περιγράφονται από πολλούς αρχαιούς συγγραφείς, με πρώτους τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη. Ήστασαν κεραμική και νομίσματα από την Κόρινθο και τις αποικίες της είναι σπάνια βορειοδυτικά του Δυρραχίου. Αθηναϊκά νομίσματα και κεραμική απαντώνται ακόμη πιο σπάνια κατά μήκος της ανατολικής αδριατικής

3. Χρυσό μετάλλιο
με κεφαλή του νεαρού
Διονύσου από την
ελληνιστική ιεράπολη
της Βουβής.
3ος πρώτος 2ος αι. π.Χ.

ακτής. Πολλοί αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν την παρουσία Φωκαίων, Ευβοέων, Αιγαίντων, Αθηναίων και Ροδών στην Αδριατική, παρόλο που οι δραστηριότητές τους κατά μήκος της ανατολικής ακτής δεν μπορούν ακύρως να συσχετίστονται πλήρως με τα αρχαιολογικά ευρήματα. Μεγάλα αργυρά νομίσματα που κόπηκαν τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ. από αυτά και άλλα σημαντικά παραγγυικά και εμπορικά κέντρα, συμπεριλαμβανομένων αυτών της Μεγάλης Ελλάδας, όπως το Μεταπόντιο, ο Τάρας και οι Σύρακούσες, έχουν αποκαλυψθεί σποραδικά κατά μήκος της ανατολικής αδριατικής ακτής, αλλά δεν τα συναντάμε και πολὺ συχνά, ενώ ο νομισματικός θησαυρός είναι σχετικά σπάνιο.

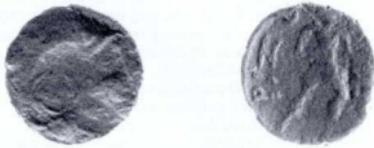
Όλα τα τεκμήρια που αναφέρονται παραπάνω είναι, ουσιαστικά, λιγοστά. Οι πόλεις που υπήρχαν επί μακρώ σημαντικά ιδρύθηκαν μόλις στης αρχές του 4ου αιώνα π.Χ. Δεν υπήρχε τότε μεγάλος ελληνικός οικισμός που να παιξε το ρόλο περιφερειακού κέντρου, το οποίο ασκούσε μεγάλη επιδραση στους ντόπιους. Αυτή η κατάσταση φαίνεται ότι συνεχίστηκε στους αιώνες που ακολούθησαν και αντιστοιχεί με αυτήν στις αναφορές του Πλίνιου του Ι τον αιώνα μ.Χ. για την υπάρχη πολλών ελληνικών μικρών πόλεων και ακόμη ορισμένων μεγαλύτερων πόλεων, όπως την ιστορία ήταν άγνωστη ή είχε ξεχαστεί στην εποχή του (Naturalis Historia 3.144). Παρ' όλα αυτά, οι υπάρχουσες πληροφορίες επιβεβαιώνουν με σαφήνεια την παρουσία Ελλήνων, οι οποίοι μπορούσαν κάποια την επιρρέαζον άμεσα στους βάρβαρους γειτονες τους.

Οι αρχαίοι συγγραφείς δεν καταγράφουν την ιδρυση κάποιας συγκεκριμένης ελληνικής πόλης κατά μήκος της ακτής της Μαυροβούνιου. Ωστόσο, τα αρχαιολογικά ευρήματα από αρκετές πόλεις, όπως η Ρίζων (Rhizon-Risini(i)um, η σύγχρονη Ρίσαν), η Βουθόνη (Butua, η σύγχρονη Μπιούδη) και το Ουλκίνιον (Olciniūm, το σύγχρονο Ούλτσινι), αποκαλύπτουν ότι η ελληνική επιρροή ήταν ισχυρή από τον 4ο αιώνα π.Χ. το αργότερο. Τα τείχη των πόλεων τους έχουν χτιστεί με χαρακτηριστικά ελληνικό τρόπο, και τα ευρήματα περιλαμβάνουν άριστα δείγματα κεραμικών, νομίσματα και κοσμημάτων (εις 3), που προέρχονται κυρίως από κέντρα της Μεγάλης Ελλάδας αλλά και από άλλες ελληνικές περιοχές μέχρι και τη Μικρά Ασία. Επιπλέον, υπάρχουν αναφορές στη μιθολογία που υπαντίσσονται ότι αυτό το τμήμα της αδριατικής ακτής μπορεί να είχε με κάποιο τρόπο σχέση με τα ελληνικά πράγματα ακόμη και από πολύ μακρινές εποχές. Πίστευαν λοιπόν ότι ο Κάδμος, ο θρυλικός ιδρυτής των Θήβων, αφότου εγκατέλειψε την πόλη του, πήγε στους Ιλλυρίους μαζί με τη θεική σύνγυρό του, την Αρμονία, όπου ιδρυσε τη Βουθόνη (Στέφανος Βυζαντίου, Εθνικά και Μέγα Ετυμολογικό, λ. «Βουθόνη»). Μια παραπήρημη του Πλίνιου (Naturalis Historia 3.144) αποκαλύπτει ότι ο Ουλκίνιον θεωρούνταν οικισμός που ιδρυσαν οι Κόλχοι. Μπορεί να εννοούσε πως είχε ιδρυθεί «από τους Αργοναύτες», οι οποίοι, ίσως, αναφέρεται, ιδρυσαν ένα φρούριο στο έδαφος όπου κατοικούσαν οι Ιλλυριοί Εγχελείς, γύρω από τον «μαύρο Ιλλυρικό ποταμό». Αυτός ο ποταμός είναι, στην πραγματικότητα, ο Ριζόνικός Κόλπος,

στον οποίο υποτίθεται ότι βρίσκονται οι τάφοι του Κάδμου και της Αρμονίας (Απολλώνιος Ρόδιος 4.516-518 και Ψευδο-Σκύλας 25). Ακόμη, το όνομα «Ρίζων» αναφέρεται ως το όνομα ενός γιου του Κάδμου και της Αρμονίας, από τον οποίο πήραν το όνομά τους η πόλη και ο κόλπος (Αίλιος Ηρωδιανός Περὶ καθολικῆς προσωδίας I, σ. 27, στίχος 15, και σ. 731, στίχος 7). Σήμερα ο κόλπος ονομάζεται Κόλπος του Κατάρου (Bocche di Cattaro κατά την Ενετοκρατία). Ο Κάταρος με τη σειρά του μπορεί να ήταν ο διάδοχος του αρχαίου Ακρούου, για το οποίο γνωρίζουμε πολύ λιγά, εκτός του ότι βρίσκοταν κάποια μεταξύ Ρίζονος και Βουθηνής (Κλαύδιος Πτολεμαῖος, Γεωγραφία 2.16.3: Ακρούον· Πλίνιος, Naturalis Historia 3.144: Acrum; Λίβιος 45.26: κάτοικοι του Ακρουούν [Agravonitae], διπλοί στους κατοίκους της Ρίζωνος [Rhizonitae] και του Οὐλκινοῦ [Olciniatae]). Οι δεσμοί αυτών των πολισμάτων/πολιχινών με την Ελλάδα παραμένουν ασαφείς, αλλά ένα ταφικό μνημείο μιας γυναικας που καταγόταν από τη Ρίζωνα και τάφηκε στην Αθήνα αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη τους, που άμεσα δεν καταγράφεται πουθενά άλλου (SEG 21.984, επιτύμβιος κιονίσκος που χρονολογείται στην ύστερη ελληνιστική η πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο).

Ο ζως αιώνας π.Χ. έφερε βαθιά αλλαγή στα κέντρα και το χαρακτήρα της ελληνικής επιρροής. Το επεκτεινόμενο δίκτυο συμμάχων του βασιλείου των Μακεδόνων περιλήφθεν το βασιλείο των Ιλλυρών και κατά συνέπεια επηρέασε αυτή την περιοχή⁴. Αντίθετα με την ελληνική επιρροή στους προηγούμενους αιώνες, αυτή η μακεδονική επιρροή ήταν διπλωματικής και στρατιωτικής φύσης, χωρίς μόνιμους μακεδονικούς αικισμούς στην περιοχή, και δεν ήταν έχει αποδωσει ευρήματα μακεδονικής κεραμικής ή άλλου τύπου μακεδονικών τεχνονομημάτων. Ο αντίκτυπος της μακεδονικής ισχύος φαίνεται ιδιαίτερα στην εμφάνιση των βραχύβιων κοπιών που φέρουν παρόδαση χαρακτηριστικής μακεδονικής ασπίδας από τα νομισματοκεπία της Ρίζωνος, της Σκόδρας και της Λίσσου στην αδριατική ακτή (οι δύο τελευταίες βρίσκονται στη συγχρόνη βόρεια Αλβανία) και της Λυχνιδού στο εστιατερικό (στη συγχρόνη ΓΓΔΜ) (εικ. 4). Ταυτόχρονα, η περιπατική δράση των Ιλλυρών έγινε εντονότερη, φτάνοντας μέχρη την Πελοπόννησο και τα νησιά της Αιγαίου, ενώ Ιλλυριοί στρατιώτες υπηρετούσαν ως μισθοφόροι στους ελληνιστικούς στρατούς και μερικές φορές πολεμούσαν ως σύμμαχοι των Μακεδόνων, των Ακαράνων⁵ ή των Αιτωλών⁶.

Σε ευοϊκή θέση, στο δυτικότερο άκρο των μεγάλων νησιών, η ίσσα συνέχισε να αποτελεί το πιο σημαντικό κέντρο ελληνικής επιρροής στην κεντρική Αδριατική. Η Φάρος αγνούστηκε για την επιβίωσή της ενάντια στους Αιγαίουντες και τους Ιλλυρίους, και στη δεκαετία του 230 π.Χ. καταλήφθηκε από τον Ιλλυριανό Αγριώνα, ο οποίος εγκαθίδρισε εκεί μια ισχυρή ναυτική βάση για στρατιωτικές επιχειρήσεις και πειρατεία. Αυτή ήταν η γενέθλια πόλη του Δημητρίου του Φάρου –Ελλήνα προφανώς⁷, ο οποίος μεταξύ του 229 και του 214 π.Χ. είχε σημαντική δράση ανάμεσα στους Ιλλυριούς, στους Ρωμαίους και στους Μακεδόνες.

Στον πόλεμο που διελέγηγαν το 229 π.Χ. οι Ρωμαίοι ενάπτια στην Τεύτα, τη χήρα του Ιλλυρίου βασιλιά Αγριών και επίτροπο του γιου του Πίννου (από άλλη βασιλίσσα που ονομαζόταν Τριτεύτα), ο Δημητρίος ήταν φρούραρχος των Ιλλυρών στρατιωτών, που είχαν μείνει στην Κέρκυρα ως στρατος τακούχος. Επειδή ήμως τον είχαν κατηγορήσει στην Τεύτα και φοβόταν την τιμωρία της, ο Δημητρίος πρόδωσε την Κέρκυρα στους Ρωμαίους. Ο Δημητρίος βασίθησε τους Ρωμαίους στην υπόλοιπη εκστρατεία, και για τη βοήθειά του οι Ρωμαίοι τον αντάμεψαν ποτοθεώτων τον υπεύθυνο για το μεγαλύτερο μέρος της Ιλλυρικής ακτής και των νησιών, με έδρα την πόλη του, τη Φάρο, ενώ οι μεγάλες πόλεις Αιτωλίαν και Δυρράχιο θέτηκαν υπό ρωμαϊκή προστασία. Την επόμενη χρονιά η Τεύτα σύναψε ερήμη με τους Ρωμαίους, με τον όρο ότι θα παραιτούνταν από τον έλεγχο του μεγαλύτερου μέρους της Ιλλυρίας και δεν θα απεπλεύσει νοτιότερα τη Λίσσου με περισσότερο από δύο αφράκτα πλοία. Άγη καιρό μετά το θάνατό της, μεταξύ του 225 και του 220 π.Χ., ο Δημητρίος παντρεύτηκε την Τριτεύτα, έγινε επίτροπος του Πίννου (Δίων Κάσσιος 12. fr. 53) και ίσως ακόμη

4. Τοπικό νόμισμα της Ρίζωνος από χάλκο.
Πρώιμος χρόνος π.Χ.

Εμπροσθότυπος:
κεφαλή της Απόλλωνα
Οπισθότυπος: ΡΙΖΩΝΙΤΑΝ
Υγρό από την Αρτέμιδα
Βαλδερόφο. Από τη Ριάνα,
Βελγιόδι, Εβνηκό Μουσείο.

5. Αρχρώ και γόλγη
νομίσματα του βασιλιά
Βαλλαιού. Οίγμος 3ος αι. π.Χ.
Εμπροσθότυπος: κεφαλή
Βαλλαιού. Οπισθότυπος:
ΒΑΛΛΑΙΕΣ ΒΑΛΛΑΙΟΥ
εκατέρωθεν της Αρτέμιδας
βαθόφορο. Από τη Ριάνα,
Βελγιόδι, Εβνηκό Μουσείο.

και βασιλίας των Ιλλυριών (Ιουστίνος 29.2.1). Κατά παρόδιο τρόπο, μετά το θάνατο του Δημήτριου Β' της Μακεδονίας το 229 π.Χ., ο εξαδελφός του Αντίγονος Δώσων έγινε επίτροπος του ανήλικου γιου του Δημήτριου Β', του Φιλίππου Ε', παντρεύτηκε τη μητέρα του παιδιού, και τρία χρόνια αργότερα ανακρύπτηκε βασιλιάς της Μακεδονίας. Το 222 π.Χ. ο Δημήτριος ο Φάριος ηγήθηκε με επιτυχία ενός σώματος 1600 Ιλλυριών, οι οποίοι πολέμησαν στο πλευρό του Αντίγονου Δώσωνος εναντίον στον βασιλιά Κλεομένη της Σπάρτης στη μάχη της Σελλασίας. Γύρω στο 220 π.Χ., εώνι ο Ρωμαίοι ήταν απασχολήμενοι με τους αγώνες τους ενάντια στους Γαλάτες στις πεδιάδες του Πάδου, ο Δημήτριος παραβίασε τους όρους της συνθήκης που είχε συνάψει η Τεύτα με τους Ρωμαίους, επιτέθηκε στις πόλεις της Ιλλυρίας που προστάτευαν οι Ρωμαίοι και έστειλε πειρατικούς αποστόλους μέχρι και τις Κυκλαδες. Η στάση αυτή του Δημήτριου είχε ως συνέπεια, το 219 π.Χ., ο ρωμαϊκός στρατός να επιτεθεί εναντίον του, υπό την ηγεσία του υπότιου του Λουκίου Αμύλιου Πάιουλο, ο οποίος νίκησε το στρατό του Δημήτριου σε μια μάχη έξω από την πόλη της Φάρου και στη συνέχεια κατέστρεψε την πόλη. Ο Πίνυς σύναψε ειρήνη με τους Ρωμαίους, και ο Δημήτριος διέφυγε στην αυλή του νέου βασιλιά Φιλίππου Ε', τον οποίο υπηρέτησε ως σύμβουλος για την υπόλοιπη ζωή του, μέχρι που οικοτάθηκε σε μια επίβεση στη Μεσσηνή το 214 π.Χ.

Ο Δημήτριος ο Φάριος ήταν «φιλος» των μακεδόνων βασιλέων, και μπορεί να ήταν το ίδιο και στην αυλή του Ιλλυριού βασιλιά Αγριων. Δεν ήταν το μανδαϊκό παράδειγμα εξέχοντος Έλληνα του οποίου οι ικανότητες του επιτέρχονται αποκτήσας υψηλή θέση με εξουσία μεταξύ των βαρβάρων, αλλά απ' ότι φαίνεται υπήρξε ο μόνος που κατάφερε να έχει μια τέτοια θέση μεταξύ των Ιλλυριών. Αργότερα, επιβεβαιώνται και η παρουσία Έλληνων στην αυλή του Ιλλυριού βασιλιά Γένθιου (186-168 π.Χ.). Ο Ολυμπιών και ο Παρμενών, των οποίων τα ονόματα είναι σίγουρα ελληνικά, εκπροσώπησαν τον Γένθιο στις συναντήσεις του με τον βασιλιά Περσέα της Μακεδονίας (Πολύμιος 29.3.6·Λίριος 44.23.3-4).

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα γάμων μεταξύ των βασιλικών οικογενειών Ιλλυριών και Μακεδόνων, και Ιλλυριών και Ηπειρωτών. Στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ., ο Ιλλυριός βασιλιάς Γλαυκίας είχε σύζυγη τη Βέροια, η οποία όπως αναφέρεται καταγόταν από τους Αιακίδες, τη βασιλική οικογένεια της Ηπείρου (Ιουστίνος 17.3.19), γεγονός που μας βοηθά να εξηγήσουμε γιατί το βρέφος Πύρρος έτυχε ευοϊκής υποδοχής στην αυλή του Γλαυκία. Μια από τις πολλές γυναίκες του Πύρρου ήταν η Βιρκένη, η κόρη του Βάρδουλη, του βασιλιά των Ιλλυριών, και από αυτόν το γάμο απέκτησαν ένα γιο, τον Έλενο (Πλούσταρχος, Πύρρος 9). Ο Δημήτριος ο Πλούσταρχης απέκτησε ένα γιο, τον Δημήτριο τον Λεπτό, από μια ανώνυμη Ιλλυριανή (Πλούσταρχος, Δημήτριος 53).

Οι αρχαίοι Έλληνες στην κλασική και ελληνιστική περίοδο συνήθως έδιναν στα παιδιά τους τα ονόματα των προγόνων τους, από την πλευρά όχι μόνο του πατέρα αλλά και της μητέρας. Εξ ου και η επιγείμα της Έλληνα με την κόρη ενός

βαρβαρού δυνάστη μπορούσε να οδηγήσει στην αναπαραγωγή του ονόματος από τη δυναστεία των βαρβάρων στην ελληνική οικογένεια. Ένα παράδειγμα μιας παρέξης του πατρώνυμου του διάσημου ιστορικού Θουκυδίδη Ολόρου Αλιμούσιου: ο πατέρας του πρέπει να είχε πάρει το ονόμα του από τον βασιλιά της Θράκης Ολόρο, του οποίου η κόρη Ηγησιπόλη είχε παντρευτεί τον δάστομο Μιλτιαδή, τον αθηναϊό στρατηγό στη μάχη του Μαραθώνα. Αντίστροφα, οι Ιλλυριοί βασιλιάδες και δυνάστες που είχαν χαρακτηριστικά ελληνικά ονόματα μπορεί να ήταν απόγονοι από γάμους των βαρβάρων πατέρων τους, με κόρες μακεδόνων βασιλιάδων ή δυναστών, ή με κόρες εξερχοντας ποιλιών των ελληνικών ποιλεών κατά μήκος της Ιλλυρικής ακτής. Για παραδείγμα, ο μεγάλος Ιλλυριός βασιλιάς Βάρδουλης, τον οποίο είχε νίκησε και σκοτώσει το 358 π.Χ. ο Φίλιππος Β', είχε ένα γιο που ονομάστηκε Κλείτος, ονόμα χαρακτηριστικά μακεδονικό, εναντίου του οποίου εκτορίστηκε ο Μέγας Αλέξανδρος το 335 π.Χ. Ο Γλαυκίας, ο βασιλιάς των Ιλλυριών Ταυλαντίων, που πολέμησε στο πλευρό του Κλείτου εναντίον του Μέγα Αλέξανδρο το 335 π.Χ. και αργότερα ορκισμένος εχθρός του Κάσσανδρου, γιου του Αντίπατρου, είχε ένα κοινό ελληνικό ονόμα. Προχωρώντας στον 3ο αιώνα π.Χ., ο σύνυος της Τεύτας, ο Άγρων, βασιλιάς των Ιλλυριών γύρω στο 230 π.Χ., έχει ένα σπάνιο ελληνικό ονόμα. Ο Σκερδούλας δήταν συγγένης εξ επιγείμας (κηδεστής) του Αμύνανδρου, του βασιλιά των Αθημάνων (Πολύμιος 4.16.9), και ο γιος του Πλεύρατος παντρεύτηκε την Ευρυδίκη (Αίβυσος 44.30.2), της οποίας το ονόμα είναι σαφώς ελληνικό. Ετοι ο γιος τους Γένθιος, ο τελευταίος Ιλλυριός βασιλιάς, μπορεί να κληρονόμησε ελληνικό άιμα και από τους δύο γονείς του.

Η Ρίζων ήταν Ιλλυρική βασιλική έδρα κατά τη διάρκεια της βασιλείας της Τεύτας στο τελευταίο τρίτο του 3ου αιώνα π.Χ. (Πολύμιος 2.11.16·Στράβων 7.5.3 και 7· και Στέφανος Βαζάντιος, λ. «Ρίζων»). Τα ισχύα της οχυρωματικά έργα χτίστηκαν με χαρακτηριστικά ελληνικές τεχνικές: ο γοκώδες τείχος που περιβάλλει την κάτω πόλη ήταν τεχνητός του 5ου ή 4ου αιώνα π.Χ., και ο πύργος στην επιβλητική της ακρόπολη τεχνητός του 3ου αιώνα π.Χ. Τα κεραμικά ευρήματα δείχνουν ότι η Ρίζων είχε υπάρξει εμπορικό λιμάνι στο σημείο όπου διασταύρωνταν οι θαλάσσιες και οι χερσαίες οδοί από το οποίο τη διάφορη εμπορεύματα και αγαθά διανέμονται στην ενδυχώρω¹¹. Πολλοί θησαυροί νομισμάτων και αμετρήτα μεμονωμένα νομισματικά ευρήματα βρέθηκαν στον αρχαιολογικό χώρο της κάτω πόλης, ειδικά τα νομισμάτα του Βαλάιου, του οποίου το νομισματοκοπείο λειτουργούσε εκεί την εποχή που ήταν βασιλιάς των Ιλλυριών (εικ. 5). Αυτός ο Ιλλυριός βασιλιάς παραμένει μυστηριώδης και η περιόδος της βασιλείας του δεν έχει προσδιοριστεί ακομή επειδή δεν αναφέρεται σε καμιά σωζόμενη ιστορική πηγή. Ωστόσο, το γεγονός ότι τα χάλκινα νομισμάτα του έφτασαν σε πολλά λιμάνια και των δύο ακτών της Αδριατικής και του Ιονίου Πελάγους δείχνει ότι πρέπει να είχε αξιοσημείωτη ισχύ.

Ο Στράβων (7.5.8) αναφέρει ότι μετά τον «Ριζονικόν κόλπον» οι επόμενες πόλεις ήταν

Λίσσος και η Ακρόλισσος, η ακρόπολη της Λίσσου. Τα ιδαιτέρως ισχυρά τείχη είχαν κατασκευαστεί με χαρακτηριστικά ελληνικό τρόπο, ενδεικτικό του 4ου αιώνα π.Χ. Δεν είναι σαφές εαν η Λίσσος ήταν μια βαθιά εξελληνισμένη μαλιαρική πόλη, ή εάν ιδρύθηκε από τον Διονύσιο τον Πρεσβύτερο από τις Συρακούσες. Το 214 π.Χ. ο Φίλιππος Ε' της Μακεδονίας χρηματοποίησε ένα έξυπνο στρατηγήμα για να καταλάβει πρώτα την Ακρόλισσα και έτειτα τη Λίσσο (Πολύβιος 8.13). Στη συνέχεια, ο Πολύβιος αναφέρει ότι με τη Λίσσο και την Ακρόλισσα υπό την εξουσία του Φίλιππου, ο Ιλλυριός σε όλες τις κοντινές περιοχές παρέδωσαν σε αυτόν όλες τους τις πόλεις. Το 168 π.Χ., κατά την επελαστή του ρωμαϊκού στρατού υπό τη διοίκηση του Λούκιου Ανίκου Γάλλου από την Απολλωνία προς το βορρά ενάπτια στο μαλιαρικό βασιλείο, ο βασιλιάς Γενθίος συγκέντρωσε όλες τους τις δυνάμεις στη Λίσσο (Λίβιος 43.20.2 και 4, και 44.30.6-7), προφανώς επειδή ήταν το ισχυρότερο αμυντικό στημένο κοντά στο νότιο σύνορό του βασιλείου του.

Ακόμη βορειότερα, μια ελληνική οικοδομική τεχνική, χαρακτηριστική του 3ου αιώνα π.Χ., χρηματοποιήθηκε σε μεγαλύτερους οικισμούς, όπως το Epitaurum/Epidaurum που μπορεί να ήταν ελληνική πόλη (Πλίνιος *Naturalis Historia* 3.143-144, το σημειωνό Σαβάτη [Cavat], από το λατινικό *civitate*, στην Κροατία), και μια πόλη αυτοχθόνων στην Γκραντίνα (κοντά στο Οσανίτις της Ερζεγοβίνης) της οποίας το αρχαίο Όνομα παραμένει αγνωστό και όπου πραγματοποιήθηκαν ανασκαφές οι οποίες απέδειχαν πολύτιμα ευρήματα που χρονολογούνταν στον 3ο και 2ο αιώνα π.Χ.: κεραμικά, κυρίως τοπικές απομνήσεις των ελληνικών προτύπων, νομίσματα, ειδικά του βασιλιά Βαλλαίου αλλά και από την Κόρινθο καθώς και από πολές ελληνικές πόλεις στη νότια Ιταλία, και ποικίλα μεταλλικά αντικείμενα, κατά βάση όπλα. Πολυάριθμα νομίσματα του βασιλιά Βαλλαίου συνέθεναν την Γκραντίνα με τη Φάρο και τη Ρίζωνα, δύο πόλεις που έκοψαν τα νομίσματά του σε αθηνοία.

Τα Ιλλυρικά νομίσματα που έκοψαν πόλεις όπως η Σκόδρα, η Λίσσος, η Ρίζων και η Λυχνίδος, οι φιλές Λαζέάτες και Δάρδαιοι και οι βασιλιάδες Μονούνιος, Βαλλαίος και Γένθος χρονολογούνταν στον 3ο και 2ο αιώνα π.Χ. και θέρευαν ελληνικές πιναργέρες. Οι αρχαίοι συγγραφείς ανέφεραν ότι οι Ιλλυριοί πρηγμένες Τεύτα (που βασιστεί περ. 220 π.Χ.) και Γένθος είχαν διπλωματική αλληλογραφία, έτσι φαινεταί η γραφή και η ανάγνωση δεν τους ήταν αγνωστές. Κι παράδειγμα, η Τεύτα έστειλε μια επιστολή στον στρατηγό Σκερδαίδα, ανακαλώντας τον από μια εκστρατεία στην Ήπειρο (Πολύβιος 2.6.4), και οι δροί της συμμαχίας μεταξύ του Περσέα και του Γένθους καταγράφηκαν μαζί με τον κατάλογο των ομήρων (Πολύβιος 29.3.6). Οι γνώσεις γραφής και ανάγνωσης των Ιλλυριών βασιλεών αφορούσαν σιγουρά την ελληνικά, τη γλώσσα που χρηματοποιούνταν στις ελληνιστικές αυλές και τους στρατούς. Καμιά τοπική γλώσσα δεν μαρτυρείται γραπτώς.

Μετά την τελική κατάκτηση της Μακεδονίας και του μαλιαρικού βασιλείου από τους Ρωμαίους το 168 π.Χ., οι λαοί των δυτικών βαλκανικών πε-

6. Χρυσά ενάπτια, ρυθμόποροι από τον βολωτό τάφο που αποκαλύφθηκε στη Βράτσα, 4ος αι. π.Χ. Μουσείο της Βράτσας, Βουλγαρία.

ριοχών διατήρησαν τις επιφένεις τους με τις ελληνικές πόλεις της νότιας Ιταλίας και κατά μήκος των ακτών της Ήπειρου και της νότιας Ιλλυρίας. Είναι αρκετά δύσκολο να προσδιορίσουμε την ένταση αυτών των επαφών: με μια πρώτη ματιά, δεν φαίνονται στενές, επειδή τα ευρήματα, όσον αφορά στην κεραμική που αναμφίβολα παραγόταν στην Απολλωνία, στο Δυρράχιο ή σε κέντρα της νότιας Ιταλίας, είναι σχετικά σπάνια. Η βασική δύσκολιά στη χρήση τέτοιων ευρημάτων κεραμικής για να ανιγνωστούμε επαφές και ανταλλαγές είναι ότι τον 2ο και 1ο αιώνα π.Χ., κατά μήκος όλης της ανατολικής οδιοτητικής ακτής, η τοπική παραγωγή κεραμικής χρηματοποιούσε βασικά ελληνικά σχήματα και τεχνικές. Η ύπαρξη τέτοιου είδους τοπικής παραγωγής επιβεβαιώνεται σε πολλούς αρχαίους οικισμούς και νεκροπολείς που έχουν αποκαλυφθεί στις παραπέτειες περιοχές της Κροατίας, του Μαυροβουνίου και της βόρειας Αλβανίας. Σήμερα, είναι προφανές ότι τοπικές παραγωγές εμφανίζουν ομοιότητες με τη χαμηλότερη ποιότητας κεραμική της Απολλωνίας και του Δυρράχιου, δύο πόλεων που ήταν σύμμαχοι των Ιλλυριών από τον Α' μαλιαρικό Πόλεμο (229 π.Χ.) και οι οποίες πιθανώς ήταν τα πιο σημαντικά κέντρα ελληνικής επιρροής μεταξύ των Ιλλυριών τον 2ο και 1ο αιώνα π.Χ.

Τα κεντρικά Βαλκάνια

Η εξάπλωση της ελληνικής επιρροής στα κεντρικά Βαλκάνια είχε διαφορετική πορεία. Την περιοχή αυτή διασχίζουν οι κοιλάδες του Μεγάλου και του Νότιου Μοράβα, που διαμορφώνουν το κεντρικό τμήμα της κύριας οδού επικοινωνίας μεταξύ του Δουναβή και της Κάτω Μακεδονίας. Εποι, η περιοχή είχε μεν το πλεονέκτημα της εύκολης πρόσβασής προς και από τη νότια Βαλκάνια, αλ-

7. Τετράδραχμο και δραχμή από τη Δαμασκόν. Μέσα: 4ου αι. π.Χ. Τετράδραχμο, εμπρόθιστος: κεφαλή του Απόλλωνα. Οπισθίους: ΔΑΜΑΣΤΙΝ[η] εκατόρχιων τριπλό Δραχμή.
εμπρόθιστος: γυναικεία κεφαλή με σφραγίδωντη σε σπικτό κύκλο, με περιβόρδιο και ενώπιο. Οπισθίους:
ΔΑΜΑΣΤΙΝ[η] γύρω από φορτή τόλωτο. Από το Κόσσοβο. Μουσείο Κοσσούβου και Μετοχιών. Πρίστανα.

λά και το μειονέκτημα της έκθεσής της σε συγχές μετακινήσεις φύλων και επιδρομές νεοφερμένων¹². Η πρώτη εκτενής αναφορά σε αυτή την περιοχή (Ηρόδοτος 4.49: ίσως από τον Εκταίο) αναφέρει το «Τριβαλλικό Πεδίο» που βρίσκεται στο βορειότερο άκρο της διαδρομής του. Τον 5ο και 4ο αιώνα Τριβαλλοί θεωρούνταν λαός με ιδιάιτερα βαρβαρικά χαρακτηριστικά και ιδιόρυθμα έθιμα (π.χ. Αριστοφάνης, *Ορνίθες*, 1520 κ.ε., ειδικά 1568 και 1573, και ένα απόστολο στην Υπνος του Αλέξιδος [Παραπίθετα από τον Αθηναίο, Δευτεροφύσια 15.671 D], C. Koch, *Comicorum Atticorum Fragmenta*, fr. 241 = R. Kassel / C. Austin, *Poetae Comici Graeci*, fr. 243). Παρακινημένοι από σποδεία στη χώρα τους, το 376/5 π.Χ. έκαναν επιδρομές στα νότια, φτάνοντας μέχρι τα Αβδηρά στην ακτή του Αιγαίου (Διόδωρος 15.36.1-4) και ενοχλούσαν επανευλημένα τους Μακεδόνες προτότους κατακτήσεις ο Φίλιππος ο Β' (Αρριανός, *Ανάβασις* 5.26.6 και 7.9.2-3 Δημοσθένεντος, *Περὶ τοῦ στεράνου* 44). Μετά το θάνατο του Φίλιππου Β', το 336 π.Χ. ο Τριβαλλοί εξέγρεψαν, αλλά την επόμενη χρονιά ο Μέγας Αλεξανδρος τους κατέκτησε (Αρριανός, *Ανάβασις Αλεξανδρου* 1.1-2). Εμφανίζονται στο στράτο που πήρε ο Αλεξανδρος στην Ασία το 334 π.Χ. (Διόδωρος 17.17.4), μάλλον ως σύμμαχοι του, παρά ως μισθοφόροι. Υπό τη φως των ιστορικών πηγών, οι Τριβαλλοί δεν εμφανίζονται να υπόδεχονται την εκπολιτιστική επιρροή του ελληνισμού, παρόλο που πιθανότατα εισήγαγαν στην πατρίδα τους προϊόντα και πολύτιμα αντικείμενα που παράγονταν στην Ελλάδα και αναγνώριζαν τα νομίσματα ως μορφή πλουτού.

Τα αρχαιολογικά τεκμήρια γενικά επιβεβαιώνουν αυτή την εντύπωση: εισηγμένα κεραμικά (κυρίως αττικά αγγεία με μελανό γάνωμα, ορισμένα ρυθμού «Αγίου Βαλεντίνου») και μεταλλι-

κά αντικείμενα, συμπεριλαμβανομένων ελληνικών νομίσματων, όπλων και κοσμήματων που χρονολογούνται στον 5ο-4ο αιώνα π.Χ., δεν εμφανίζονται πολύ συχνά, το ίδιο και οι απομνήσεις τους, όπως τα τοπικής παραγωγής τροχόλατα επιπροπέδια κεραμικά σκεύη, και τα αργυρά κοσμήματα συγκεκριμένης τεχνοτροπίας με διακοσμητικά στοιχεία σαφώς ελληνικής προέλευσης, κατασκευασμένα ίσως από ταξιδιώτες Έλληνes τεχνίτες¹³. Εξάρτεστη αποτελεί ένας μνημεώδης «πριγκιπικός θολωτός τάφος» που ανακαλύφθηκε στον αρχαιολογικό χώρο Μογιλάνοκα Μογιλά στη Βράτσα (Βορειοδυτική Βουλγαρία), εκεί όπου βρισκόταν πιθανώς το κέντρο των Τριβαλλών στο δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ.¹⁴. Αυτός ο θολωτός τάφος, περιλάμβανε τρεις θαλάμους που είχαν χτιστεί διαδοχικά ο ένας πάνω στον άλλο. Ο πρώτος θάλαμος, κατεστραμμένος σε μεγάλο βαθμό, χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 4ου αιώνα π.Χ. από μερικά σωζόμενα δράμασματα απτικού ερυθρόμορφου σκύφου. Ο δεύτερος θάλαμος χρονολογείται στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. Περιλάμβανε ανδρικούς και γυναικείους σκελετούς με πλούσια τείρισμα, πολλά μεταλλικά και κεραμικά αγγεία και άλλα αντικείμενα. Η πριγκιπίσσα φορούσε περίτεχνα χρυσά κοσμήματα, όπως χρυσό δάφνινο στεφανί, μεγάλα ενώπια των μεσών του 4ου αιώνα π.Χ. ρυθμού Βοσπόρου (εικ. 6), δρακες επιρράμμενους στο ένδυμα, και τα τυπικά «μαγικά αντικείμενα» των γυναικών της Θράκης. Η «πριγκίπισσα» ήταν στολισμένος με διακοσμητικές κινητιδες και περιβάλλονταν από αρκετά άπλα. Η «πριγκιπίσσα» είχε σαφώς θυσιαστεί, αφού βρέθηκε με ένα έφαρο βιθισμένο στη πλεύρα της, γεγονός που μεμονεύεται με την περιγραφή του Ηρόδοτου (5.5) για τα θρακικά ταφικά έθιμα. Μια άλλη γυναικα που είχε θυσιαστεί και άλλα ζευγμένα σε ένα άρμα αποκαλύφθηκαν στο δρόμο προς τον θολωτό τάφο. Ο τρίτος θάλαμος χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 4ου αιώνα π.Χ. από τα ειστημένα αγγεία με μελανό γάνωμα. Παρόλο που είχε λεηλατηθεί και αυτός εκτενώς, απέδωσε κτερίσματα παρόμοια με αυτά του προηγουμένου θαλάμου.

Ένα εξαιρετικό γεγονός συνέβη στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ. κοντά στα σύνορα μεταξύ των δυτικών και κεντρικών βαλκανικών περιοχών: αφότου εκδιώχθηκαν από τις πόλεις της πατρίδας τους από τους Αθηναίους στη διεκταία του 420 π.Χ., οι Αιγινίτες και οι Μενδαίοι ίδρυσαν την πόλη Δαμάστιον κάπου στην Ιλλυρία, σε ένα σημείο που ακόμη δεν έχει προσδιοριστεί, κοντά σε πλούσια μεταλλεία αργύρου (Στράβων 7.7.8 και 8.6.16). Το τελευταίο αποστολα, επανεμήνετο κατά μήνα σημαντική πρόστα του ελεύτε από τα άλλα χειρόγραφα, εντοπίστηκε στο βατικανό παλιμψήστο του Στράβωνα και αποκαλύπτει ότι μια ελληνική αποικία ίδρυθηκε στο βάθος της βαλκανικής ενδοχώρας, πιθανότατα προκειμένου να εξερευνήθησαν τα μεταλλεία αργύρου. Πριν από τη δημιουργία αυτού του παλιμψήστου, το Δαμάστιον είχε ήδη γίνει γνωστό από τα αργυρά του νομίσματα, που παράγονταν τον 4ο αιώνα π.Χ.¹⁵ (εικ. 7). Η νομίσματοκοπία του

Δαμάστιου υποκίνησης την εμφάνιση πολλών μικρών κοπών, που παρήγαγαν τα γειτονικά βαρβαρικά φύλα. Αυτές οι κοπές σύντομα εξαφανίστηκαν ολοκληρωτικά, πιθανότατα ως συνέπεια της επέκτασης της Μακεδονίας τον καιρό του Φίλιππου Β' καὶ του Μεγάλου Αλεξανδρού. Η παρουσία μιας ελληνικής πόλης στα βάθη του εσωτερικού των Βαλκανίων, την οποία πριν από τη δημοιούσευση του βατικανού παλιώψητου του Στράβωνα δεν είχαμε καν υποψιάστε, μπορεί να εξηγηθεί ως συνέπεια της γενικής εντατικοποίησης των εμπορικών και παρόμιων ειρηνικών επαφών μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων. Ένα γεγονός μεγάλης σημασίας για τη μελέτη της ελληνικής επιρροής σε αυτή την περιοχή είναι ότι μια ελληνική πόλη με μεταλλείες και νομισματοκοπείο θριασκόταν σε μια θέση εξαιρετική όσον αφορά στην άμεση μετάδοση προηγμένων ελληνικών τεχνολογιών στους γείτονες βαρβάρους.

Η ίδρυση ελληνικών πόλεων στα βάθος της βαλκανικής ενδοχώρας επιβεβαιώνεται στη Θράκη (σύγχρονη Βουλγαρία). Συγκεκριμένα, αποδεικνύεται με βάση ένα ψήφισμα που καταγράφει ότι ο εμπορικός σταθμός Πίστιρος ιδρύθηκε το 520 π.Χ. περίπου στον Έβρο μεταξύ των Οδρύων¹⁶, και το 340 π.Χ. ο Μέγας Αλέξανδρος ίδρυσε την Αλεξανδρούπολη μεταξύ των Μαΐων στο μέσον της κοιλάδας του Στρυμόνα (Πλούταρχος, Αλέξανδρος 9.1). Υπάρχει επίσης μια ανώνυμη πόλη, αλλά με ισχυρά τείχη, στην τοποθεσία Κροσείτα σε κοντά στο Βράνιε στην κοιλάδα του Νότιου Μοράβα. Τα τείχη της πόλης χτίστηκαν με τρόπο χαρακτηριστικά ελληνικού, που κατά τα άλλα δεν ήταν γνωστός στην περιοχή. Τα ευρήματα εισιτηριών ερυθρόμορφων αγγείων χρονολογούνται στο τελευταίο τέταρτο του 4ου αιώνα π.Χ. και ένας νομισματικός θησαυρός που περιλαμβάνει χάλκινα νομίσματα του Κάσσανδρου χρονολογεί τη βραχυχρόνια κατοχή του στα τελή του 4ου και τις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. Παραμένει αμφίβολο εάν οι Τριβαλλοί ή κάποια άλλη θρακική φυλή κατοικήσαν στην περιοχή. Η γειτονική περιοχή της νότιας Θράκης παρέχει πολλά παραδείγματα σχροματικών έργων και οικόλημάνων πολέων γηγενών που χτίστηκαν με ελληνικό τρόπο. Από αυτά, τα πιο γνωστά είναι η Σευδόπολη, που ίδρυθηκε από τον Σεύθη Γ', σύγχρονο του Φίλιππου Β' και του γιου του, του Μεγάλου Αλεξανδρού.

Τον 3ου αιώνα π.Χ. εμφανίστηκαν στα κεντρικά Βαλκάνια οι Δάρδανοι και οι Σκορδίσκοι, που περιγράφονται σε αρκετές ιστορικές πηγές ως πολεμοχαρείς λαοί με ιδιόρρυθμα έθιμα, που παρενοχλούσαν τους Έλληνες με ληστρικές επιδρομές και πιο εκτενείς εκστρατείες¹⁷. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπέρτεισαν ως μισθοφόροι στους ελληνιστικούς στρατούς¹⁸ έτσι οι πατρίδες τους δεν δέχτηκαν εισροή μεγάλων αργυρών νομισμάτων, χαρακτηριστικού μισθού των μισθοφόρων, σύτερη πολύτιμα αντικείμενα ως λάρυρα.

Αρχαίοι συγγραφείς, όπως ο Αγαθαρχίδης, ο Πολυβίος, ο Λίβιος, ο Διόδωρος, ο Στράβων, ο Ιουστίνος και ο Βεγέτιος, ανέφεραν ότι στους Δάρδανους το βασιλικό αέωνα ήταν κληρονομικό, η αριστοκρατία είχε επιρροή και ότι διέθεταν εντυπωσιακή στρατιωτική δύναμη. Επίσης, ορισμένοι οικισμοί των Δάρδανων φαίνεται ότι απέ-

κτησαν ένα σχετικά υψηλό επίπεδο ανάπτυξης τον 3ο αιώνα, αφού ονομάζονται πόλις αρχαία, *opidum* και *urbs* (Στράβων 7. 5.7 / Λιβίος 26, 25, 3 και 41.19, 8-9). Γι' αυτό λοιπόν παλιότερα θεωρούνταν ότι η κοινωνική και οικονομική κατάσταση στη Δαρδανία (ή τουλάχιστον στο νοτιότερο μέρος της), στο οποίο αναφέρονται οι ιστορικές πηγές¹⁹, μπορεί να ήταν αρκετά δεκτική στην ελληνική επιρροή, αλλά αυτό δεν επιβεβαιώνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Δεν έχει βρεθεί ακόμη κανένας μεγάλος οικισμός του 3ου-1ου αιώνα π.Χ. στη Δαρδανία, και η συνολική ποιότητα των ευρημάτων είναι πολύ φτωχή. Σπάνια ευρήματα δαρδανικής κεραμικής παρουσιάζουν κάποια χαρακτηριστικά υιοθέτησης ελληνικών σχημάτων και τεχνικών, αλλά οι ταπεινές τους αναγκές δεν περιλαμβάνουν καμια σημαντική τοπική παραγωγή. Ακόμη πιο εντυπωσιακή είναι η σχεδόν απόλυτη απουσία νομισμάτων, ιδιαίτερα η απουσία κάποιας τοπικής νομισματοκοπίας. Στην παρούσα φάση της έρευνας, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα, οι Δάρδανοι φαίνονται πολύ συντριπτικοί και μη δεκτικοί στην ελληνική επιρροή.

Το 280/79 π.Χ. διάφορες κέλτικες φυλές εισέβαλαν στα Βαλκανία. Μία ομάδα, υπό την ηγεσία του Βόλγιου, κατέστρεψε τον μακεδονικό στρατό υπό τον Πτολεμαίο Κεραυνό και προχώρησε σε εισβολή στη Μακεδονία. Το 279/8 π.Χ. μια δεύτερη ομάδα Κέλτων, υπό την ηγεσία του Βρένου, προχώρησε ακόμη νοτιότερα, μέσα από τη Θεσσαλία, αλλά τους αναχαίτισαν οι ενωμένες ελληνικές δυνάμεις των ελληνικών κρατών στις Θερμοπύλες. Οι Κέλτες τότε εισέβαλαν στη Φωκίδα για να λεηπατήσουν τους Δελφούς, αλλά απωθήθηκαν σε μικρή απόσταση από το ιερό τέμενος και υποχώρησαν μέσω της Θεσσαλίας

8. Αργυρά τετράδραμα παραγνής των Σκρόδανων, απεικόνιζον την τετράδραμην του Φίλιππου Β' της Μακεδονίας. Όμως της 3ου-2ου αι. π.Χ. Ριζούμον Βασάτ, σύμφωνα με την περιοχή προέλευσης. Μουσείο της Βρατσού.

με βαριές απώλειες. Το 278/7 π.Χ. τρία άλλα κέλτικα φύλα, οι Τρόκμοι, οι Τεκτοσάγες και οι Τολιστοβγοί, έλαβαν προσάληση από τον βασιλιά Νικομήδη της Βιθυνίας να διασχίσουν τον Ελλήσποντο προς τη Μικρά Ασία, όπου τελικά παρέμεναν στην αυφίδη της Ανταύλας (Παιανίας 10.19-23· Ιουστίνος 24.8). Το 277 π.Χ. οι Κέλτες που παρέμειναν στη Μακεδονία συντριφθήκαν τελικά από τον βασιλιά Αντίγονο Γονατά (Ιουστίνος 25.1-2), και οι επιζήσαντες υποχώρησαν προς το βορρά. Ορισμένοι από αυτούς, οι Σκορδίσκοι, εγκαταστήθηκαν κοντά στη συμβολή του Δούναβη με τον Σαού, εκεί που σήμερα βρίσκεται το Βελγράδο (Ποσειδώνος, όπως αναφέρεται στον Αθηναϊο, Δειπνοσοφισταί, 5, σ. 234α-ε' Ιουστίνος 32.3). Ο Στράβων (7.5.12) αναφέρει ότι οι Σκορδίσκοι κατέλαβαν την περιοχή κατά μήκος του Δούναβη και δίνει τα σόνματα δύο πόλεων τους: Εόρτα και Καπέδουνον, που παραμένουν αγνώστες. Ο Ποσειδώνος αναφέρει ότι οι Σκορδίσκοι απέφευγαν το χρυσό, επειδή η αναζήτηση του τους είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα, αλλά χρηματοποιούσαν άργυρο και γι' αυτό διέπεραν πολλές φρικαλέστητες, εξαιτίας της φλάργυρης φύσης τους. Πολλαὶ μεταγενέροις συγγραφείς (Φλώρος 1.39· Άμμιανός Μαρκελίνος 17.4·4'· Ορώσιος 2.23, όπως αναφέρονται από τον Λίβιο 27.4.4) δηλώνουν ότι οι Σκορδίσκοι έφτιαχαν κύπελλα από τα κρανία των θυμάτων και πρόσφεραν ανθρωποθυσίες στους θεούς τους (όπως έκαναν και άλλες σύγχρονες τους κέλτικες φυλές στη Γαλατία και στην Ασιατική Γαλατία). Όπως τα συγγενικά φύλα τους στη Γαλατία, η φυσική αγριότητα των Σκορδίσκων δεν τους απέλεινε από την ελληνική επιρροή, διεισέπειραν στην αργυρά νομίσματα. Τα ελληνικά νομίσματα, που ανήκαν κυρίως στον βασιλικό οίκο της Μακεδονίας, βρίσκονται όχι μόνο ως μεμονωμένα ευρήματα αλλά και σε νομισματικούς θησαυρούς από τις αρχαιολογικές θέσεις που αποδίνονται στους Σκορδίσκους¹⁸ (εικ. 8). Επιπλέον, γύρω στο 200 π.Χ. οι Σκορδίσκοι άρχισαν να κόβουν δικά τους νομίσματα, μιμώντας τα μακεδονικά. Η νομισματοκοπία του αναπτύχθηκε τον 2ο αιώνα π.Χ., σταδιακά παρήκμασε από τις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ., και διακόπηκε στο δεύτερο μισό του 1ου αιώνα π.Χ.¹⁹. Τα νομίσματά τους διατήρησαν σταθερά τη χαρακτηριστική εικονογραφία των τετραδράχμων του Φιλίππου του Β', γεγονός που σαφώς υποδεικνύει ως πηγή έμπνευσης το μακεδονικό βασιλείο.

Αργότερα, στα μέσα του 1ου αιώνα π.Χ., οι σκορδίσκοι μισθοφόροι ενεπλάκησαν στον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ του Πομπηίου του Μεγάλου και του Ιούλιου Καίσαρα (Caesar, *De Bello Civilis*, 3.4.4) και έλαβαν μεγάλες ποσότητες δραχμών που κόπηκαν από το 60 ως το 40 π.Χ. υπό ρωμαϊκή κατοχή στην Απολλωνία και το Δυρράχιο. Αυτή ήταν η τελευταία εισορού ελληνικών νομισμάτων στα Βαλκάνια, και αφές τον εντυπωτικό αριθμό των 30 νομισματικών θησαυρών διασκορπισμένων με μεγάλη πυκνότητα στο σχετικά μικρό έδαφος των Σκορδίσκων. Αντικείμενα εισηγήθηκαν από τις ελληνικές και τις εξελληνισμένες περιοχές είναι πολύ σπάνια ακόμη και στις μεγαλύτερες πόλεις που κατοικού-

νταν από τους Σκορδίσκους. Ωστόσο, κατασκεύασαν ορισμένα ωραία αγγεία, που μιμούνταν ως προς τον πήλο και τα σχήματα της επιτραπέζια σκεύη που παράγονταν κατά την ύστερη ελληνιστική περίοδο στις πόλεις της δυτικής Μαύρης Θάλασσας.

Συμπεράσματα

Οι αναφορές στα φύλα και τις γεωγραφικές τους θέσεις στην ιστορική μαρτυρίες αλλά και στα αρχαιολογικά τεκμήρια δείχνουν ότι, παρόλο που οι επιφέρεις μεταξύ Ελλήνων και γηγενών στα κεντρικά και δυτικά Βαλκάνια άρχισαν βέβαια πολύ νωρίτερα, η ελληνική πολιτισμική επιρροή έγινε πιο σημαντική μόνο από τα τέλη του 5ου και τις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ., όταν ελληνικοί οικισμοί ίδρυθηκαν και στις δύο αυτές περιοχές. Διαφορετικές πόλεις της Ελλάδας εμφανίζονται ως κέντρα επιρροής, αλλά σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων η μεσολάβηση της Κορίνθου και των μεγάλων της αποικιών -Σύρακους, Κέρκυρα, Απολλωνία και Δυρράχιο- αναφέρεται ειδικά στις ιστορικές πηγές η υποδεικνύεται από αρχαιολογικά ευρήματα. Αυτή η παραπήρηση είναι εξαιρετικού ενδιαφέροντος για τη συστήση των ιστορικών μαρτυριών με τα αρχαιολογικά ευρήματα και, κατά συνέπεια, για την κατανόηση του πώς η χρονολογία της διάχυσης και της γεωγραφικής κατανομής των ευρυμάτων των ελληνικών αγαθών στις περιοχές των βαρβάρων εξαρτάται από ιστορικά γεγονότα στον ελληνικό κόσμο. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο 4ος αιώνας π.Χ., ιδιαίτερα το πρώτο μισό του, αντιπροσωπεύει μια φάση της ποι ενεργής επιρροής του ελληνικού πολιτισμού στις περιοχές των κεντρικών και δυτικών Βαλκανίων.

Από το δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. η πορεία της ελληνικής επιρροής άλλαξε σημαντικά. Η προς το βορρά έξαπλωση της Μακεδονίας και η επικράτηση της επί δύναμης της περιοχής και της γεωγραφικής κατανομής των ευρυμάτων των ελληνικών αγαθών από τα φύλα των κεντρικών Βαλκανίων. Τα δυτικά Βαλκάνια δεν ιππεάστηκαν από τα γεγονότα και τα ελληνικά εμπορεύματα συνέχισαν να εισάγονται εκεί. Ωστόσο, εφόσον τα βασικά κέντρα επιρροής στα δυτικά Βαλκάνια ήταν οι ελληνικές πόλεις της νότιας Ιταλίας, η εισαγωγή αγαθών και οι άλλοι ειδούς επαρφές παρεμποδίστηκαν από την εξάπλωση των Ρωμαίων στη νότια Ιταλία από τις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. Η αντιπράθεση μεταξύ του βασιλείου των Μακεδόνων και της Ρώμης από το 211 έως το 168 π.Χ. σηματοδοτεί την επόμενη φάση τούτου στα δυτικά ούρα και στα κεντρικά Βαλκάνια.

Οι τοπικές νομισματοκοπίες άρχισαν εκείνη την εποχή να παρουσιάζουν σημεία της μακεδονικής διπλωματικής και στρατιωτικής επιρροής. Ταυτόχρονα, η ήδη μακρά επιρροή στην τοπική παραγωγή κεραμικών κατέληξε στην ευρεία αποδοχή των ελληνικών σχημάτων και τεχνικών, όπως υπήρχε σταδιακά μείωσης των αγαθών που παράγονταν με τεχνικές της ύστερης εποχής του Σιδηρού, τις οποίες χρησιμοποιούσαν κατά παραδοσή οι ντόπιοι. Η τελευταία φάση αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης, και πολύ λίγα ευρήματα εισηγήθηκαν αγαθών χρονολογούνται

στο δεύτερο μισό του 2ου και στον 1ο αιώνα π.Χ., εκτός από τις δραμάτιες της Απολλωνίας και του Δυρραχίου, οι οποίες ωστόσο εκδιδούνται υπό ρωμαϊκή διοίκηση.

Ο σταδιακός χαρακτήρας της συνεχούς προόδου υιοθέτησης της ελληνικής επιρροής είναι εμφανής, είτε από την οπτική γνώνια του βαθμού ή της διάσχισης της επιρροής σε όλα τα δυτικά και κεντρικά Βαλκάνια, είτε από την ένταση των αλλαγών των τυπών πολιτισμών. Αυτή η πρόοδος κυμαντάται από την απλή εισαγωγή αγαθών που παράγονται στον ελληνικό κόσμο, μέχρι την αποδοχή και τη μημήση διαφόρων στοιχείων του ελληνικού πολιτισμού από τους αυτόχθονες και τις επακολουθείς μεταβολές της ντόπιας κοιλουρίας. Μπορούμε λοιπόν να συμπέρανουμε ότι από τη μακρινή αρχαιότητα οι ελληνικές επιρροές σταδιακά διασχίζονται σε όλη τη Βαλκανική ξερσόνησο, και ότι η επιρροή του ελληνικού πολιτισμού είχε αδιάλειπτα έναν πολύ σημαντικό ρόλο στον προδρομισμό της συνολικής τυπών πολιτισμικής ανάπτυξης.

Μετάφραση: Ελένη Οικονόμου

Σημειώσεις

Πρόταση για περισσότερα μελέτη

Οι αρχαίοι συγγραφείς των αρχών της άριας είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη μελέτη της ελληνικής εξέρευνης, των αποικιών και της συνέχισης της επιρροής στη δυτικά και κεντρικά Βαλκάνια είναι οι ακόλουθοι: Ψευδό-Σκλαύδιος ή Σκλαύδιος Λεπτίνης, Ψευδό-Σκύμινος Περιηγητής ή Περιοδικός για εκατομμύρια μέτρα, Στράβωνος Γεωγράφος, Ηρόδοτος Ιστορικός, Απολλώνιος Ηλικράτης, Κολούβιος Ιστορικός, Λίβιος Ab Urbe Condita, Διονύσιος Βιβλιοθήκη Ιστορικός, Απολλώνιος Ρόδιος Αρχαιογνώμονα.

1. A. Brown, *Before Knossos - Arthur Evans' Travels in the Balkans and Crete*, Oxford University Press και Ashmolean Museum, Οξφόρδη 1993.

2. Το ίδιο σημειώνεται: J. A. Evans, «On some recent discoveries of Illyrian coins», *Numerismatic Chronicle* 20, Ανοίγον 1880, σ. 269-302 σ. ίδιος, «Antiquarian researches in Illyricum», εντυπωσιακό στα Αρχαιολογία 48 (1883) και 49 (1885), Ανοίγον 1885.

3. P. Lissar, *Cyrerne Noina et les colonies des Grecs antiques sur l'Adriatique*, Σχολή Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου των Σκοτίων, Σκότια 1951.

4. F. Papazoglou, *The Central Balkan tribes in Pre-Roman Times*, *Tribali, Autaracti, Dardaniens, Scordisci and Moesians*, A. Hakert, Αυστρούπολη 1978; N. G. L. Hammond and G. T. Griffith, *A History of Macedonia II*, 550-339 B.C., Clarendon Press, Οξφόρδη 1979; N. G. L. Hammond & F. W. Walbank, *A History of Macedonia III*, 336-167 B.C., Clarendon Press, Οξφόρδη 1988; P. Cabanes, *Les Illyriens de Bardylis à Gentius*, ΜΔ-ΙP s. av. J.-C., SEDES, Νοβόρωμο 1980 σ. ίδιος, *L'Epire de la mort de Pyrrhus à la conquête romaine* 272-167 av. J.-C., *Les Belles Lettres*, Νοβόρωμο 1976.

5. J. J. Wilkes, *Dalmatia, History of the provinces of the Roman Empire*, II, Routledge & Kegan Paul, Ανδινόβορον 1969; A. Mocys, *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube provinces of the Roman Empire*, Routledge & Kegan Paul, Ανδινόβορον 1974; J. J. Wilkes, *The Illyrians*, Blackwell, Οξφόρδη/Κέμπρετ ΗΠΑ 1992; J. Todorovic, *The Scordiscians, History and Culture* [στα σερβικά, με αγγλική περιήληψη], Serbian Archaeological Society, Νόβικαν/Βελιγράδη 1974.

6. Όπως τη παραδέχεται L. Braccesi, *Grecità adriatica, un capitolo della colonizzazione greca in Occidente*, Patron, Μονάδων 1971, ερευνώντας την εξέρευνηση της Αδριατικής θάλασσας από τους Φοικες (Ηρόδοτος 1,163) ή R. Beaumont, «Greek influence in the Adriatic Sea before the 4th century B.C.», *Journal of Hellenistic Studies* 56 (1936), σ. 159-204.

7. Για αυτές τις δύο πόλεις και την επιρροή τους στα γεωγραφικά ήλικια φύλων, βλ. P. Cabanes (επιμ.), *L'Illyrie Méridionale et l'Epire dans l'antiquité III*, De Boccard, Νοβόρωμο 1986-1999.

8. Το βιβλίο του J. Brunsdorf, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, Abh. des Archäologischen-Epigraphischen Seminaires der Universität Wien, Heft 13, Alfred Hölder, Βιέννη 1898, και η ανατύπωση: Aldo Ausilio Editore, Πόδοβα 1973, παραμένει άκουμ πολύ εκτενές έργο συγκάτι με τα νομίσματα στην ανατολική Αδριατική θάλασσα του Δυρραχίου.

9. Εκτός από το *A History of Macedonia III* των N. G. L. Hammond και F. W. Walbank οι παραπέτατοι στη σημ. 4, βλ. και E. S. Gruen, *The Hellenistic World and the Coming of Rome*, University of California Press, Μινεσόπολη 1984; C. Pueaux, *Le monde hellénistique, II. Presses Universitaires de France*, Νοβόρωμο 1978; C. Nicolet, *Rome et la conquête du monde méditerranéen*, 264-27 av. J.-C., HI, Presses Universitaires de France, Νοβόρωμο 1978.

10. M. L. Launey, *Recherches sur les armées hellénistiques*, Addenda et mise à jour en postface par Y. Garlan, Ph. Gauthier et C. Orieux, Bibliothèques des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Νοβόρωμο 1987, σ. 419-418 συγκάτι με τους Ιλλυρίους.

11. D. Ujes, «Rhizon (Montenegro coast), a trading and staple town on the crossroads of Mediterranean and inland Balkan routes - Late Classical and Hellenistic pottery evidence», NAC - Quaderni Ticinesi 28, Αυγούστου 1999, σ. 203-220.

12. N. G. L. Hammond, *Migrations and Invasions in Greece and Adjacent Areas*, Noyes Press, Park Ridge, Νιου Τζέροι 1976: επίσης F. Papazoglou *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman times*, Τριβαλλι...., οπ.

13. A. Dimitrova, «Silver treasury from Vladinjina, Lovenç, *Bulletin de l'Institut Bulgar de Archéologie* 29, Σόφια 1966, σ. 115-132.

14. B. Nikolov, «Vault III of the Mogilanska Mogila tumulus in Vracă», *Arheologia* 9/1, Σόφια 1967, σ. 11-18 (η έκδοση δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη).

15. W. Aly, F. Sbordone, *De Strabonis Codice Descriptio, cuius reliquiae in codicibus vaticanicis Vat. Gr. 2306 et 2061 A servatae sunt, Studi e Testi vol. 188*, Biblioteca apostolica vaticana, Πόλη του Βατικανού 1956 J. M. F. May, *The Coinage of Damastion and the Lesser Coinages of the Illyro-Paeonian Region*, Oxford University Press 1939 D. Ujes, «Recherche sur la position de la ville de Damastion et ses mines», *Revue Numismatique* 156, Νοβόρωμο 2002, σ. 91-117.

16. Domaradski M., «Pistros - Centre commercial et politique dans la vallée de Maritza (Thrace)», *Archéologia* 44, Βοροεύριο 1993, σ. 35-55.

17. F. Papazoglou, «Les royaumes d'Illyrie et de Dardanie», *Les Illyriens et les Albaens*, Académie Serbe des Sciences, Colloques scientifiques vol. 39, Serbian Academy of Sciences, Βελιγράδη 1988, σ. 173-199 τη ίδια, *The Central Balkan tribes in Pre-Roman times*, Τριβαλλι...., οπ.

18. D. Ujes, «Coins of the Macedonian Kingdom in the interior of the Balkans - Their inflow and use by the Scordisci», *Histoire et mesure, ειδικό τεύχος Monnaie et frontière, Economie et circulation monétaire à longue distance, 3rd siècle av. J.-C. - 1st siècle*, CNRS, Νοβόρωμο 2003, σ. 7-41.

19. P. Popovic, *Le monnayage des Scordisques*, Institute of Archaeology - Matica Srpska, Βελιγράδη/Νόβισαν 1987.

The Greek Influence in the Western and Central Balkans in the Pre-Roman Period: The Case of Serbia and Montenegro

Dubravka Ules

The Greek influence played an important and sometimes decisive role in the cultural development of areas along the Mediterranean coast and in the regions further inland. The alphabet, coinage, fine metalwork, high-quality pottery and advanced construction techniques all were important innovations which the Greeks either invented or extensively developed before transmitting them to the barbarians of western and northern Europe. Trade and colonization and the resultant intensification of commercial activity as well as various other kinds of contacts greatly contributed to the dissemination of these cultural achievements of the Greeks among the diverse indigenous societies and their essentially Latin Iron Age cultures.

The study of the Greek influence in the western and central Balkans started in the nineteenth century by the renowned scholar Sir Arthur J. Evans, who later gained everlasting fame due to his excavations in Knossos on the island of Crete. In the 1870s and 1880s he traveled to the present Dalmatia, Montenegro, southern Bosnia, southwestern Serbia and northern FYROM and recorded many of his archaeological observations and discoveries in several scientifically valuable books and articles. Even today it does not exist a comprehensive study of the influence Hellenism exercised on the various Illyrian, Thracian and later Celtic tribes who inhabited the western and central Balkans, beyond the northern frontiers of Epirus and Macedonia.

D. U.